

**Сергій Томилін – видатний фахівець в галузі соціальної гігієни в Україні.
До 140-річчя від народження (7 жовтня 1877 – 19 липня 1952)**

Олександра Грушинська, Марта Васильєв

В період Першої та Другої світових війн працювало багато лікарів, імена яких незаслужено викреслені з історії медицини. Не можна не згадати про вагомий внесок С. А. Томили́на в історію медицини взагалі та історію соціальної гігієни зокрема. Праця і внесок кожного лікаря збагачує історію української медицини.

Народився Сергій Томилін у Польщі (Сувалки, Підляського воєводства) у сім'ї військового службовця, яка переїжджала з місця на місце разом з малим Сергійком. 1895 року Сергій закінчив Олександрівську гімназію у Ризі і виїхав до Санкт-Петербурга, де вчився у військово-медичній академії. Щоб ознайомитись зі станом європейської медицини, будучи студентом, поїхав у Кенінгсберг і Гейдельберг. Повернувшись з Німеччини, дізнався, що за участь у студентському русі, його виключили з академії і що він є під поліцейським наглядом. С. Томилін перевівся на медичний факультет Московського університету. 1901 року одночасно вчився у Лазаревському інституті східних мов, у Москві. За студентську працю «Користь і шкідливість стерилізації у справі штучного вигодовування дітей» нагороджений спібною медаллю. 1902 року вчився в Петербурзькому університеті за спеціальністю східнознавство.

Хоч вибрав східнознавство, проте медицини не залишив, працював ординатором психіатричної лікарні в Ризі, а 1903 року – помічник лікаря на Седлецькій залізниці у Привісланському краю, пізніше – епідеміологом у Віленській губернії. Згодом його зарахували до групи боротьби з епідемічними захворюваннями, там дістав посаду молодшого ординатора Віленського шпиталю Червоного Хреста. Під час російсько-японської війни від травня 1904 до жовтня 1905 року був на Далекому Сході, де працював у летючому загоні боротьби з епідемічними захворюваннями. Після війни, 1906 року, здав державні екзамени з відзнакою в Новоросійському університеті в Одесі і одержав звання лікаря. В Україні працював на різних посадах: 1906-1907 рр. дільничним лікарем у Ялтинському повіті Таврійської губернії, 1907 р. – в санітарно-профілактичному відділі Катеринославського губернського земства. Як санітарний лікар Олександрівського повіту вів боротьбу з епідеміями скарлатини і висипного тифу. Сам захворів на висипний тиф.

Сергій Томилін за відрядженням земства побував у Будапешті (1909), Парижі, Льєже (1910), Дрездені (1911), де ознайомився з організацією санітарно-гігієнічної справи і удосконалив свою кваліфікацію. 1913 року дістав призначення помічника завідувача санітарного відділу Катеринославського губернського земства. На цій посаді почав опрацьовувати санітарну статистику і основи демографії. Став спеціалістом з епідеміології і соціальної гігієни. Опублікував 15 праць з динаміки демографічної ситуації, стану здоров'я і санітарного стану населення Олександрівського повіту. Досліджував вплив різних чинників на здоров'я людини. Його праці містили рекомендації стосовно поліпшення медичної допомоги, санітарного нагляду. Організовував різноманітні гігієнічні заходи.

У час Першої світової війни служив військовим лікарем на Західному і Південно-західному фронтах. Після демобілізації 1918 р. Сергій Томилін знову у Катеринославі, але зразу переїхав до Києва, де завідував Статистичним відділом Міністерства народного здоров'я й опіки Української Народної Республіки. У зв'язку зі зміною влади, від 1919 року завідував статистичним відділом Народного комісаріату охорони здоров'я УРСР. У 1921-1922 роках – завідував Катеринодарським відділом охорони здоров'я (Північний Кавказ). 1923 року в Харківському медичному інституті створена перша в СРСР кафедра соціальної гігієни, в якій працював С.Томилін і очолював її від 1925 до 1935 року. С. Томилін – один з ініціаторів створення журналу „Профілактична медицина”, перший номер якого вийшов 1922 року. Журнал став школою організації охорони здоров'я, соціальної гігієни, демографії, не лише в Україні, але й в усьому Радянському Союзі.

Після перенесення столиці з Києва до Харкова 1922 р. народний комісар охорони здоров'я УРСР Мерзаєв О. М. запросив Сергія Томиліна на посаду завідувача статистичного відділу Наркомздорів'я України, де С. Томилін працював у сфері галузевої санітарної статистики України, а саме: вивчення захворюваності населення та проведення медико-демографічних досліджень. У 1924-1925 роках С. Томилін був у відрядженнях в Берні, Женеві, Амстердамі, прослухав курси лекцій з санітарної статистики, удосконалював свої знання. Крім праці в Харківському медичному інституті, С. Томилін завідував статистичним відділом НКОЗ УРСР від 1922 до 1930 років.

1926 року одержав звання професора.

1934 р., коли Київ знову став столицею, С. Томилін очолив сектор захворюваності і став дійсним членом Всеукраїнського інституту соціальної охорони здоров'я. Від 1934 року до 1938 року, одночасно працював старшим науковим співробітником Інституту демографії і санітарної статистики Академії наук України. 1936 року одержав ступінь доктора медичних наук *honoris causa*.

До 1938 р., ще до ліквідації Інституту демографії і санітарної статистики Академії наук України, С. Томилін працював старшим науковим співробітником, а від 1938 до 1940 року – завідував відділом вивчення захворюваності в Українському науково-дослідному туберкульозному інституті.

Партійне керівництво СРСР впродовж всього свого існування старалося приховати негативні процеси в демографічній ситуації України, спричинені голодомором 1933 р., репресіями, крахом соціально-економічної політики. Через це соціальна гігієна, статистика та й взагалі цифри, що вказують на реальну ситуацію демографічного стану в Україні, стали непотрібними. 1938 року Постановою ради Народних комісарів СРСР ліквідований Інститут демографії і санітарної статистики, тому від 1940 року соціальна гігієна, як науковий предмет, була ліквідована і перетворилася в дисципліну під назвою: «Організація охорони здоров'я».

Після Другої світової війни посилювався ідеологічний тиск в галузі історичних наук. Почалися репресії фахівців соціальної медицини. Сергій Томилін дивом уникнув репресій. Тимчасово влаштувався фітотерапевтом, а згодом – практичним лікарем. Його провиною було те, що в час німецької окупації працював у Київському полімедікумі (так тоді називався медичний інститут) і через це органи НКВС виявляли зацікавлення та недовіру до нього. Від 1945 року до самої смерті завідував статистичним відділом Українського інституту епідеміології та мікробіології.

Помер 19 липня 1952 року в Києві, де похований на Лук'янівському цвинтарі.

В історії української медицини залишився як видатний фахівець в галузі соціальної гігієни, демографічної та медичної статистики.

Література

1. Ганіткевич Ярослав. Історія української медицини в датах та іменах. Львів: Наукове Товариство Шевченка, Інститут Української археології та джерелознавства імені М. С. Грушевського, – 2004. – С. 114, 155, 247.
2. Плющ Василь. Нарис з історії української медицини, науки та освіти. Мюнхен, 1983. – С. 153, 156, 163.
3. Служинська Зіновія, Служинська Олександра. Спадковість людини. Львів: Наукове товариство Шевченка, Галицька видавнича спілка. – 2012. – С. 41.
4. Tsihorovsky Oleg. On the guard of health: the history of becoming a social medicine and public health in Ukraine. Kyiv: Fact. - 2010. - pp. 156-159.

Стаття надійшла 04.03.2017

Після допрацювання 19.06.2017

Прийнята до друку 26.06.2017